

УДК 351.72

Н. В. Безбах,
генеральний директор "Перша страхова компанія", м. Київ

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

У статті аналізуються питання інституційних засад розвитку державно-приватного партнерства в Україні. Досліджується зарубіжний досвід розвитку нової форми співробітництва.

The article examines the issue of institutional framework of public-private partnership in Ukraine. Study foreign experience of new forms of cooperation.

Ключові слова: державне управління, державно-приватне партнерство, інституційні засади.
Key words: public administration, public-private partnership, institutional framework.

ВСТУП

Проблема взаємозв'язку держави і бізнесу найчастіше розглядається в рамках більш загальних проблем, насамперед, ринку і держави, державного регулювання національного господарства. За умов єдності об'єктів дослідження держави і бізнесу як суб'єктів національної економіки, що мають власну організацію, існуючі теорії наголошують на аналізі певних сторін їх діяльності.

Партнерство між державою та приватними підприємцями проявляється в різноманітних формах та має свою власну історію. Перші вдалі спроби започаткування державно-приватного партнерства (ДПП) були здійснені у 80-х роках минулого століття у Туреччині (запровадження концесійних угод) та у Великій Британії (на початку 90-х років).

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Верховна Рада України на засіданні 1 липня 2010 р. ухвалила Закон "Про основні засади взаємодії держави з приватними партнерами" [13]. Документ визначає правові, економічні та організаційні засади взаємодії держави та приватних партнерів, регулює відносини, пов'язані з підготовкою, виконанням і розірванням договорів, які підписуються в рамках державно-приватного партнерства, а також установлює гарантії дотримання прав і законних інтересів сторін цих договорів.

Закон передбачає, що державно-приватне партнерство може застосовуватися для регулювання відносин, які виникають при реалізації проектів у ряді сфер. Зокрема, йдеться про пошук, розвідку родовищ корисних копалин, їхній видобуток; виробництво, транспортування і поставку тепла та розподіл і поставки природного газу; будівництво і/або експлуатацію автострад, шляхів, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктуру.

Державно-приватне партнерство також може реалізовуватися в таких сферах, як машинобудування; збирання, очищення та розподіл води; охорона здоров'я; туризм, відпочинок, рекреація, культура і спорт; забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем; обробка відходів; виробництво, розподіл і поставки електричної енергії; управління нерухомістю.

Відповідно до закону, для реалізації державно-приватного партнерства можуть підписуватися договори про концесію, спільну діяльність, розподіл продукції тощо. Крім того, документ визначає об'єкти, які можуть бути предметом державно-приват-

ного партнерства, а також умови проведення конкурсу з визначення приватного партнера, умови підписання договорів у рамках зазначеного партнерства, норми щодо контролю над виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Як окремий напрям наукових дослідження проблема державно-приватного партнерства складається сьогодні в українській науковій думці. Слід сказати, що становлення та розвиток державно-приватного партнерства в Україні висвітлено в працях вітчизняних вчених. Основні положення теорії господарського партнерства держави і приватного сектора розглянуті в працях таких дослідників, як Вдовенко Ю.С., Надолішній П.І., Нейкова І.С., Павлюк К.В., Павлюк С.М., Тараненко І.В., Охінько, О.В. тощо, а також у численних законодавчих актах, нормативно-правових документах, програмних та аналітичних документах ОЕСР, Європейської Комісії, та ін.

Наведений короткий огляд дозволяє констатувати, що всі дослідники так чи інакше пов'язують дане партнерство з вирішенням і реалізацією соціально-економічної політики держави. В Україні державно-приватне партнерство перебуває в початковій стадії свого становлення. Проте окремі вітчизняні учені в руслі своїх досліджень приділяють певну увагу даній проблемі. Академік В.М. Геєць розглядає партнерство держави і бізнесу у процесі аналізу взаємостосунків науки і виробництва як суб'єктів інноваційної політики [4]. В.П. Звонар, досліджуючи загальну модель регіональної соціальної політики, робить наголос на партнерстві державного і недержавного секторів як механізмі її реалізації [6]. О.Ф. Новікова, С.М. Гриневська, Л.Л. Шамілева розглядають партнерство як один із можливих механізмів державного регулювання у процесі формування соціально орієнтованої економіки і соціальних основ інвестування національного господарства [8].

Слід зазначити, що, незважаючи на існуючі наукові праці з проблем державно-приватного партнерства, на сьогодні поки що відсутні, і це цілком зрозуміло, комплексні наукові дослідження партнерства в контексті його ролі як інструмента у механізмі забезпечення реалізації соціально-економічної усталеності держави. Залишається необхідність поглибленого дослідження соціальних напрямів державно-приватного партнерства, що визначають сферу їх застосування, склад механізмів їх здійснення та фактори, що зумовлюють посилення впливу партнерства на окремі соціальні процеси розвитку суспільства.

Можна впевнено стверджувати, що в Україні відбулось становлення основ ринкової економіки, завершився трансформаційний період, пов'язаний зі зміною соціально-економічної системи країни. Однак сформований ринок характеризується відсутністю різноманітності зв'язків між суб'єктами ринку, між державою і громадянським суспільством, не створені ефективна законодавча база і необхідна інституціональна інфраструктура, що дозволяють забезпечення інноваційної і соціальної спрямованості розвитку економіки. Найбільш проблемною залишається неефективна соціальна політика держави. Як науково обґрунтована система заходів і методів вона повинна бути спрямована на забезпечення умов для реалізації відтворення і удосконалення людини, задоволення її потреб та забезпечення розвитку суспільства, збереження його цілісності.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сьогодні суб'єкти господарювання, які засновані на державній та комунальній власності, стикаються з багатьма проблемами. Вирішити їх заважає брак бюджетних коштів, складності у процесі залучення приватних інвестицій. Саме для вирішення проблеми фінансування без передачі майна у приватну власність використовується концепція державно-приватного партнерства.

01.07.2010 року Верховною Радою України було прийнято Закон України №2404-VI "Про державно-приватне партнерство", яким визначено організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі [5].

Так, державно-приватним партнерством визначена система відносин між державними (державна Україна, АРК, територіальні громади в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування) та приватними (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) партнерами, що побудована на принципах рівності партнерів та узгодженості їх інтересів, при реалізації яких можливості обох партнерів об'єднуються. Передбачений відповідний розподіл ризиків, відповідальності та отримання кінцевого результату, можливості взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі.

Важливими положеннями Закону України "Про державно-приватне партнерство" є встановлення національного режиму інвестиційної та іншої господарської діяльності для іноземних приватних партнерів, визначення приватного партнера на конкурсних засадах, встановлення порядку використання земельних ділянок для здійснення державно-приватного партнерства.

У той же час аналіз Закону України "Про державно-приватне партнерство" свідчить, що документ має ряд суперечностей. Так, перелік сфер застосування державно-приватного партнерства відповідно до положень Закону не є вичерпним, що ускладнює діяльність інвесторів, пов'язану з використанням об'єкта державної чи комунальної власності, наявність лише договір-ного характеру державно-приватного партнерства тощо.

Слід зазначити, що за своїм змістом Закон України "Про державно-приватне партнерство" має декларативний характер та забезпечує участь держави у партнерстві, гарантуючи довготривалість відносин і права приватного партнера на окупність інвестицій. Однак для практичної реалізації положень Закону необхідно розробити більш чіткий та прозорий механізм партнерства, забезпечити чіткий розподіл етапів реалізації його проєктів та створити максимальну мотивацію для залучення іноземних партнерів.

Для реалізації Закону про державно-приватне партнерство Кабінетом Міністрів України прийнято такі нормативні акти:

— постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. №279 "Про затвердження Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства" [15];

— постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. №232 "Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними" [14];

— постанова Кабінету Міністрів України від 9 лютого 2011

р. №81 "Про затвердження Порядку надання приватним партнером державному партнеру інформації про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства" [16].

Уповноваженим органом в сфері ДПП визначено Міністерство економічного розвитку України.

Прийняття законодавчих актів у сфері здійснення державно-приватного партнерства є успішною передумовою реалізації проєктів державно-приватного партнерства та своєрідною пропозицією держави приватному бізнесу співпрацювати на засадах рівності, прозорості та взаємної вигоди

В європейській практиці існує безліч прикладів ефективної взаємодії державного і приватного секторів у процесі реалізації соціально-економічних завдань. В Європі перші прецеденти укладання угод державно-приватного партнерства сприймалися як одноразові акції, які не повторювались після покращання фінансового становища органів влади.

Проєкти на основі приватного державного партнерства (Private Partnership Projects) вперше почали реалізовуватися у Великій Британії на початку 90-х років, коли було прийнято спеціальний закон, який дозволяв інвесторам будувати на палях з державною інфраструктурні об'єкти. З того часу схожі закони почали діяти в 40 країнах світу. В світі на основі державно-приватного партнерства будуються масштабні об'єкти інфраструктури: шляхи, мости, тунелі, об'єкти енергетики, лікарні, школи, в'язниці, зведення яких тільки державі або муніципалітетам опинилося б не під силу.

Важливим є досвід державно-приватного партнерства у Франції. Країна мала значну практику державно-приватної взаємодії у сфері інфраструктури, але в основному у формі концесій. Правова база тут була стабільною і дуже слабкою. Державний сектор ініціював розвиток державно-приватного партнерства. Були прийняті нові форми партнерських контрактів, за якими, зокрема, побудовані медичні заклади, поліцейські дільниці та інші установи.

Досить швидко досягла високих показників в реалізації ДПП-проєктів Словацька Республіка. Один з них стосувався будівництва і реконструкції доріг і мостів уряді міст і реалізувався в 2005—2006 роках. Навіть було створено спеціальний Департамент з ДПП-проєктів при Міністерстві фінансів. А приватні компанії заснували Словацьку асоціацію з ДПП-проєктів.

Один з останніх успішних проєктів — впровадження з 1 січня 2010 року електронної системи стягування плати, а також обов'язкової реєстрації при проїзді автошляхами країни. Це нововведення було запроваджене для певних категорій автомобільних засобів і прийшло на зміну картковій системі. Учасниками проєкту стали державна компанія і приватна, яка виграла тендер.

У Чеській Республіці ДПП-проєкти були реалізовані в транспортній і енергетичній сферах, в охороні здоров'я, хоча офіційно вони не були визначені як державно-приватне партнерство. Перший офіційний ДПП-проєкт був затверджений урядом країни в травні 2010 року і стосувався будівництва приміщення для Центрального військового шпиталю в Празі.

Звичайно, реалізація кожного ДПП-проєкту в окремій державі — процес індивідуальний, але у той же час, для України важливо вивчити досвід сусідів.

По-перше, варто відзначити прозорість успішних ДПП-проєктів. Кожен з етапів розділений на чіткі, структуровані складові.

По-друге, законодавча база відзначених держав дозволяє максимально спростити адміністративні процедури і мінімізувати бюрократичні впливи. Наприклад, у Словаччині була спрощена процедура переходу права власності на земельні ділянки в рамках здійснення ДПП-проєктів.

Варто виділити і створення максимальної мотивації для залучення приватних партнерів у ДПП-проєкти. Попри те, що, як правило, істотна частка ризиків при їх реалізації доводиться саме на приватний бізнес, при цьому такий учасник стимулюється,

наприклад, можливість передачі йому створюваних об'єктів. В Україні законом про ДПП передбачено, що право власності на об'єкти належить виключно державному партнерові, що, імовірно, може деякою мірою "демотивувати" приватні компанії приймати участь в таких проектах.

Крім того, позитивом європейського досвіду є прозорість відбору приватних компаній для участі в ДПП-проектах. Так, у Словаччині компанії можуть відбиратися не тільки шляхом проведення конкурсів і тендерів, але і залучатися на етапах реалізації проектів шляхом проведення так званих "конкурентних переговорів" між публічним і приватним партнером, що відкриває доступ до проектів справді конкурентоспроможних приватних інвесторів. Така можливість зводить нанівещь виникнення ситуацій, коли, наприклад, приватні інвестори можуть просто "не потрапити" на конкурс або "не виграти" його, зважаючи на деякі корупційні впливи. Для порівняння, український закон про ДПП передбачає визначення приватного партнера, як правило, шляхом конкурсних принципів, за винятком деяких випадків, визначених документом.

У частині механізму фінансування ДПП-проектів, реалізованих в Чехії і Словаччині, варто відзначити наступне. Здійснювалися найчастіше роботи за рахунок банківських позик та залучення коштів інших фінансових установ, на пільгових основах. Активно використовуються фінанси європейських фондів. Деякі проекти проплачувалися шляхом боргових цінних паперів, рідше — за кошти приватного партнера. Також, наприклад, в Словаччині, існують досить привабливі умови для фінансування ДПП-проектів міжнародними фінансовими інституціями.

Що ж до якісного складу реалізованих ДПП-проектів, то на стороні публічного партнера не завжди виступали державні органи, були і держкомпанії. Приватним партнером, як правило, виступали бізнес-об'єднання.

В Україні закон про ДПП передбачає реалізацію проектів лише у формі договору, тоді як, наприклад, у ряді європейських країн такого обмеження немає, переважно створюється спеціальна структура у формі юридичної особи за участю публічного і приватного партнера, у ряді випадків — ще за участю фінансових інститутів. У рамках даного об'єднання укладаються договори, що дозволяють досягти максимальної структурованості і прозорості операцій.

Та все ж, складнощі з реалізацією ДПП-проектів в Європі є. До них належать неможливість мінімізувати деякі ризики і спрогнозувати тимчасові і фінансові витрати, а також кінцевий прибуток; ризик повністю уникнути складних бюрократичних процедур на деяких етапах реалізації ДПП-проектів, серед яких — обов'язкова вимога отримання попередньої згоди від посадовців при укладенні контрактів; встановлення суворих вимог, лімітів для держави в плані отримання відсотка щорічної прибутковості від реалізації ДПП-проектів, що створює перешкоди для планування довгострокової співпраці в рамках ДПП; наявність пробілів у законодавстві, яке регулює реалізацію ДПП-проектів.

Тим часом, цікавий факт — попри відносну успішність ДПП-проектів в Чехії і Словаччині, у вказаних країнах відсутній окремий закон, який регулює ДПП.

Законодавство в цих країнах, яке регулює питання ДПП, і сьогодні розвивається і серед тенденцій можна відзначити: створення прозорого механізму застосування пільгового оподаткування або часткового звільнення від оподаткування при реалізації ДПП-проектів (особливо, в частині податку на прибуток і ПДВ); затвердження типових форм контрактів або обов'язкових елементів таких контрактів; стандартизація контрактів; максимальна публічність і прозорість ДПП-проектів на законодавчому рівні; передача істотної частки ризиків від публічного сектора приватному; подальше спрощення бюрократичних, адміністративних процедур для учасників таких проектів.

В Україні за роки реформ в економіці істотно скоротився державний сектор, а функції управління найважливішими об'єктами життєзабезпечення почали поступово передаватися приватному бізнесу.

Досвід розвинених країн показує, що в соціально-економічному розвитку все більшу роль відіграє налагодження системи державно-приватного партнерства. Така форма співпраці виникає в тих сферах, за які держава традиційно несе відповідальність: об'єкти загального користування (транспортна, комунальна, соціальна інфраструктура, об'єкти культури), ремонт, реконструкція і зміст об'єктів загального користування, прибирання територій, житлово-комунальне господарство, освіта, охорона здоров'я.

Багато фундаментальних проблем сучасного суспільства не можуть бути успішно вирішені без ефективної сфери соціальних послуг, що стала одним з найважливіших джерел економічного зростання, тому що рівень освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення і стан навколишнього середовища впливають на якість робочої сили, яка створює необхідні суспільству матеріальні й духовні блага. Однак система соціальних послуг проявляє свою недостатність, вступаючи у протиріччя з функціональною роллю держави як стабілізатора соціальної рівноваги. Найбільш простим прикладом у цьому випадку є регулювання заробітної плати. З одного боку, її підвищення вимагає значних бюджетних витрат, оскільки підвищення заробітної плати в бюджетній сфері відображається на багатьох соціальних трансфертах, які так чи інакше пов'язані з мінімальною заробітною платою. З іншого боку, у рамках соціального партнерства роботодавці прагнуть зберегти максимальну свободу в оплаті праці своїх працівників.

Що стосується пріоритетів у взаємодії держави і приватного капіталу безпосередньо в соціальній сфері, то такими, за їх станом на сьогоднішній день, повинні бути охорона здоров'я й освіта. Характерно, що самі українські компанії пріоритетною сферою партнерства в соціальній сфері називають інфраструктурні проекти і частково житлово-комунальне господарство, у той час як охорона здоров'я, освіта, культура значної уваги не привертають. В українській охороні здоров'я потенціал такого партнерства використовується поки вкрай обмежено.

Тим часом саме ця сфера через її хронічне недофінансування гостро відчуває потребу в залученні приватних інвесторів для того, щоб забезпечити підтримку конкурентного середовища і прийнятний рівень виконання державою своїх соціальних зобов'язань. Доводиться констатувати, що сьогодні відсутнє системне бачення державно-приватного партнерства в охороні здоров'я, тому першочерговим завданням, як і раніше, залишається визначення його форм і перспективних напрямів у рамках даної сфери.

Основні бар'єри, які обмежують розвиток публічно-приватних партнерств в Україні:

- недостатнє нормативне й інституційне забезпечення;
- брак політичної волі;
- нестача стандартних, простих і прозорих процедур проведення конкурсу для проектів ДПП, а також визначення пріоритетних сфер для їх реалізації;
- незавершеність процесу оформлення власності на землю і їх розмежування;
- нестабільне законодавство щодо залучення прямих іноземних інвестицій;
- адміністративні бар'єри і відсутність податкових стимулів, особливо для упровадження малодоходних проектів соціальної сфери.

Крім того, в Україні бракує розуміння форм і методів управління партнерством упродовж його існування, визначення оптимального співвідношення між ціною та якістю запропонованих варіантів проекту, методології оцінки пропозицій бізнесу, використовуючи публічні критерії, ризиків, і в цілому інструментів створення партнерських відносин між публічним і приватним секторами.

Процес розбудови ДПП є доволі складний, тривалий і неодмінно тягне за собою, окрім переваг, певні недоліки і великі матеріальні ресурси. Проте ці інвестиції спрямовані на реформування і переорієнтацію національної економічної системи на

нові соціально-економічні пріоритети і цивілізаційні цінності, що необхідні країні як її стабільності і добробуту в майбутньому.

Як зазначають вітчизняні урядовці і як демонструє практика, основними формами ДПП, згідно з чинною правовою базою, в Україні є: контракти на надання послуг, концесії, фінансовий лізинг, оренда, спільні підприємства (державно-приватні) й угоди про розподіл продукції.

ВИСНОВКИ

Таким чином, виходячи з досвіду низки європейських країн, ухвалення спеціального закону в Україні може стати передумовою, але не є гарантією початку здійснення і тим паче успішності ДПП-проектів. Окрім того, на даному етапі неможливо однозначно сказати, що закон вносить остаточну ясність у механізм здійснення співпраці між державою і бізнесом, скоріше, він містить масу декларативних норм.

Передумовою успішних ДПП-проектів є не тільки відповідна законодавча база, але і наявність потужного державного сектора, створення достатньої гнучкості для учасників проектів при ухваленні ключових рішень, а також максимальне їх стимулювання. Крім того, досягненню мети, безперечно, сприяють ретельне планування ДПП-проектів, зокрема із залученням експертів, створення належної юридичної і регуляторної бази, розробка заходів для максимального зниження ризиків і толерантність при управлінні ризиками, чітке дотримання учасниками ДПП-проектів умов контрактів, ретельне прогнозування прибутковості. Часто вирішальне значення має також елементарна зацікавленість влади в реалізації таких проектів.

У цілому, ухваленням закону про ДПП, законодавець виявляє зацікавленість в таких проектах, що, власне, є позитивом. Тим паче, це актуально для України у рамках підготовки до Євро-2012, що дозволило би належним чином зустріти гостей чемпіонату.

Реалії ДПП свідчать, що взаємини держави і бізнесу поки сприймаються практикою як одна з безлічі важливих, проте периферійних проблем, від вирішення яких слабо залежить вектор розвитку національної економіки. У суб'єктів партнерства дуже повільно формується усвідомлення того, що їх взаємні дії повинні не тільки погоджувати базові принципи соціальної і економічної політики, але, що найголовніше, забезпечувати баланс інтересів різних груп населення і суспільних інститутів, стимулювати створення передумов для реформування соціально-економічної системи країни з метою підвищення ефективності її функціонування і максимально можливого її розвитку.

Неодмінною умовою активізації взаємних дій у формі партнерства повинна виступати організуюча і стимулююча функція держави. Поки вона реалізує себе у формуванні законодавчої основи ДПП, назвати ж сфери, в яких партнерство найбільш просунулося, складно, оскільки стадія його становлення, особливо в соціальній сфері, усе ще перебуває на початковому етапі. З метою активізації цього процесу доцільно:

— розробити комплекс урядових заходів щодо стимулювання суб'єктів підприємництва, орієнтованих у своїй діяльності на соціальний характер партнерства, що сполучить інтереси приватного капіталу із соціальною політикою держави;

— активізувати формування спеціальної нормативно-правової і інституціональної основи для забезпечення сталого розвитку державно-приватного партнерства;

— сприяти розширенню практики використання цільових фондів фінансування добродійної діяльності в соціально найбільш значимих галузях (освіта, медицина, культура, спорт) із введенням податкових пільг на даний вид добродійності і їх законодавчим підтвердженням;

— налагодити державну статистичну базу обліку процесу формування і сфер діяльності державно-приватних партнерств.

Реалізація цих та інших подібних заходів повинна сприяти досягненню складних цілей держави, бізнесу і населення, у першу чергу, в підвищенні шансів адаптуватися до змін у глобальному світі, виходячи з національних інтересів і економічних можливостей.

Література:

1. Варнавский В.Г. Государственно-частное партнерство: теория и практика / В.Г. Варнавский, А.В. Клименко, В.А. Королев и др. — М.: Изд. дом Гос. ун-та — Высшей школы экономики, 2010. — 287 с.

2. Варнавский В. Г. Партнерство государства и частного сектора. Формы, проекты, риски / В. Г. Варнавский; РАН, Институт мировой экономики и международных отношений. — М.: Наука, 2005.

3. Вдовенко Ю.С. Економіко-правова сутність концесії: методологічний аспект // Збірник наукових праць Київського університету економіки і технологій транспорту: Серія: "Економіка і управління". Вип.6. — КУЕТ, 2004. — С. 62—69.

4. Геєць В. Наука і виробництво: партнери чи конкуренти? Деякі аспекти сучасної інноваційної політики України / В. Геєць // Президентський вісник. — 2004. — № 3. — 7 квітня. — С. 3—4.

5. Закон України "Про державно-приватне партнерство" / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2010. — № 40. — С. 524.

6. Звонар В.П. Міжсекторне партнерство як механізм реалізації регіональної соціальної політики: концепція для України: моногр. / В. П. Звонар; Волинський національний ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк: Волин. нац. Ун-т ім. Лесі Українки, 2009.

7. Нейкова І.С. Державно-приватне партнерство як складова інвестиційного механізму інноваційного розвитку // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). — 2010. — № 1(48). — С. 152—160.

8. Новікова О.Ф. Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання: моногр. / О.Ф. Новікова, С.М. Гріневська, Л.Л. Шамілева; НАН України, Інститут економіки промисловості. — Донецьк, 2009. — 220 с.

9. Павлюк К.В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. [Електронний ресурс] / К.В. Павлюк, С.М. Павлюк // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. — 2010. — № 17. — Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/>

10. Пасхавер О.Й., Верховодова Л.Т., Воронкова Т.Є., Терещенко Н.В. Завершальний етап приватизації в Україні. — К.: Міленіум, 2003. — С. 11.

11. Перегудов С. Бизнес и государство в социальной сфере: конфронтация или партнерство? / С. Перегудов, И. Семеновко // Мировая экономика и международные отношения. — 2009. — № 6.

12. Програма економічних реформ на 2010 — 2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>

13. Про затвердження Державної програми розвитку автомобільних доріг загального користування на 2005-2010 роки: постанова КМУ від 3 серпня 2005 р. № 710: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1091.710.1&nobreak=1>

14. Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними: постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. № 232: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=232-2011-%EF>

15. Про затвердження Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства // Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. № 279: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=279-2011-%EF>.

16. Про затвердження Порядку надання приватним партнером державному партнеру інформації про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства: постанова Кабінету Міністрів України від 9 лютого 2011 р. № 81: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=81-2011-%EF>.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2011 р.